

VÄTTERGÅRDEN, ETT SENIORBOENDE I JÖNKÖPING

Gerdt Sundström
Institutet för gerontologi
Hälsohögskolan i Jönköping mars 2002

SAMMANFATTNING

Seniorboende – privata, men mer eller mindre kollektiva, boformer för personer 55 och över – växer och har på flera håll offentligt stöd. Det saknas beskrivningar av detta boende som idag täcker c:a 1 % av de äldre och som har en intressant förhistoria, med bl.a. diskussionen om pensionärshem och kvarboende på 1940-talet.

Seniorboendet Vättergården i Jönköping har 68 hyreslägenheter med 85 boende. De är i genomsnitt 79 år, 41 % bodde dessförinnan i villa, majoriteten kvinnor och ensamboende. Nio av tio är eller har varit gifta och 74 % har barn, men dessa och andra anhöriga bor ofta längre bort än som är vanligt bland äldre. Socialgrupp I och II är överrepresenterad bland de boende, men många har ändå relativt låga inkomster och bostadsbidrag. Drygt 4 av 10 har vissa eller stora problem att klara vardagen, men bara 13 % använder kommunal hemhjälp; ytterligare 26 % har någon annan form av kommunalt bistånd (färdtjänst, trygghetslarm och/eller matdistribution). Av dem som behöver hjälp är anhöriga den viktigaste hjälpkällan, men grannar gör insatser långt utöver vad man finner i andra undersökningar. De inbördes kontakterna och hjälputbytet i huset är omfattande: fler ger än som tar emot hjälp grannar emellan. Den omfattande informella omsorgen tycks betyda att man använder mindre offentlig omsorg och vård än brukligt i dessa åldrar. Det är bara en liten grupp som vid undersökningstillfället står utanför alla hjälprelationer och de flesta deltar i de många aktiviteter som de boende själva tar initiativ till. Intressant är den stora betydelse som husmor i fastigheten har för de boendes känsla av trygghet och trivsel. Hon gör många och viktiga insatser för hyresgästerna: praktisk hjälp, besök i sjukvården, gymnastik m.m. Erfarenheter i andra kommuner tyder på att detta är en framtidsorienterad boendeform. Utländska erfarenheter pekar i samma riktning.

Förord

Författaren vill tacka de boende på Vättergården för deras medverkan och särskilt Eivind Eidering för praktisk hjälp. Fastighetsägaren Vätterhem har också varit välvilligt inställt till undersökningen. Seniorboende är ibland inte bara ett sätt att bo utan också en livsform; jag påminnes nyligen om detta av Tullia von Sydow – Sveriges äldsta riksdagsman (83) - och av Maria Stenmark. De bidrog starkt till att svensk hemhjälp och annan äldreomsorg byggdes ut till högsta internationella standard på 1950-talet och framöver genom arbete på Socialstyrelsen m.m. Det är svårt att finna gammalt erfaret hemtjänstfolk ute i landet som inte känner till dessa damer! De bor nu båda, nöjt, i ett seniorboende på Messeniusgatan i Stockholm

Bakgrund

Seniorboende är en boendeform som inte är alldeles lätt att definiera invändningsfritt. Vanligen avses med detta ett boende som inte kan inrangeras under den offentliga äldreomsorgen - men inte heller tillhör de privata sjukhemmen - och där man måste vara ”senior”, vanligen 55 år eller över. I praktiken brukar man tänka på privatägda fastigheter med liten eller ingen service, men detta varierar. Boendeformen växte fram gradvis och utan att väcka större

uppmärksamhet innan HSB och Skanska började bygga ett antal fastigheter för seniorboende i början av 1980-talet. HSB bekostade 1984 en intervjuundersökning, som bl.a. gav vid handen att lika många runt pensionsåldern vore intresserade av seniorboende på ålderdomen som av gängse, offentliga institutionsformer (Sundström 1984).

Seniorboendets omfattning var dock inte känd ens till sina yttre konturer innan en enkel kartläggning några år senare klarade att uppskattningsvis c:a en procent av de svenska ålderspensionärerna bodde i seniorbostäder, som då bedömdes vara ca. tio-tolv tusen till antalet. Eftersom ytterligare ett antal fastigheter tillkommit sedan dess, men antalet äldre också ökat något, torde andelen vara ungefär oförändrad. Boendet finns spritt över hela landet men mest i södra delen, med många olika initiativtagare och huvudmän (Malmberg & Sundström 1991, 1992). Några är gamla, såsom flera av fastigheterna i Blomsterfonden grundad av Alma Hedin (Sven Hedins syster). Thulehem med 265 lägenheter i Lund tillkom på 1960-talet. Andra är relativa nykomlingar, såsom HSB, Skanska och Seniorgården. En del har bara lokal förankring som Sköndal, andra är spridda över landet som JM-företaget Seniorgården, som bygger c:a 800 seniorbostäder/år. En del är till hyra, andra bostadsrätter m.m. Ett nytt inslag i seniorboendet är att det kan kopplas till tidigare pensionssparande: SEB Trygg Liv-banken bygger nu sitt första hus i Halmstad med företräde för de egna pensionsspararna.

Föga är känt om det "inre livet" i dessa boformer och bortsett från ett arbete om Thulehem (Ekdahl 1969) har såvitt bekant ingen studie ännu ägnats detta boende i Sverige. Från den nationella kartläggningen vet vi dock att tillgången på service oftast är knapp och att de flesta seniorboenden inte har matservice eller fast personal. I bästa fall finns en sjuksköterska under dagtid (Malmberg & Sundström a.a.). Det som tycks göra seniorboende attraktivt är ett centralt läge och rimlig närhet till service och offentlig vård; försök att förlägga seniorboenden till radhus och ute i "naturen" nära golfbanor m.m. har ibland varit mindre framgångsrika.

Även internationellt är det knappt med undersökningar av motsvarande boendeformer, möjligen därför att "retirement communities" i USA och "Yurio rogin homu" i Japan i allmänhet är ett alternativ för de mycket besuttna som måhända inte upplåter sin livsform att beskådas av forskare (Kinoshita & Kiefer 1992, Sundström 1994a,b). I Japan, liksom i USA, är detta ofta – undantag med mer spartanska lösningar finns också - en exklusiv boendeform som kan vara *mycket* dyr, både i inträde och månadskostnad. Detta är ju knappast fallet i Sverige och det kan nämnas att proportionsvis fler äldre torde bo i seniorboende i Sverige än i t.ex. Japan, där c:a 25000 seniorbostäder skall relateras till c:a 30 miljoner gamla. (Siffror för USA obekanta. En skönlitterär gestaltning av "seniorliv" i Florida är Tove Janssons roman Solstaden.) Även i Sverige tycks seniorboendet ha en lätt aura av exklusivitet, men när det utbjuds som bostadsrätt betingar det såvitt bekant snarast lägre priser än vanliga bostadsrätter utan åldersgräns, som ju i allmänhet anses socialt godtagbara. I sammanhanget kan det vara intressant att notera att en vänsterinriktad social tidskrift nyligen i positiva ordalag skildrat livet i seniorboende, med betoning på dess kollektiva aspekter och inbördes hjälp och samarbete (Jalakas i *Socialpolitik* 3/2001, nedan).

I Storbritannien har seniorboende ganska likt det svenska, men med större möjligheter till "service" (private sheltered housing), utvecklats explosivt under senare år och även studerats av forskare (Williams 1989, fler referenser kan fås från förf.). Detta är intressant, eftersom detta var det land som en gång – 1947 – inspirerade socialdemokratiska initiativ ifråga om hemhjälp (Home Help), när Gustav Möller och Per Nyström gjorde en social resa till efterkrigs-England. Gamla *kunde* bo kvar hemma! Fattiga gamla behövde inte längre flytta till

institution utan kunde få hjälp i sin egen bostad, något som alltid varit en självklarhet för de bättre bemedlade. I den stora "åldringsundersökningen" 1954 hade 1 % social hemhjälp, 3 % eget hembiträde; 6 % bodde fortfarande i undantag (SOU 1956:1, egna beräkningar).

Dessa tankar mötte motstånd hos myndigheterna, både lokalt och nationellt och 1947 tog riksdagen beslut om att kraftigt bygga ut ålderdomshemmen. Man planerade att tio procent av de äldre skulle bo på "anstalt" vid full utbyggnad. Detta skedde inte utan protester, eftersom vår tidigaste pensionärsrörelse, SPF, redan under kriget krävde pensioner som man kunde (över)leva på och pensionärshem – till låg hyra - i stället för ålderdomshem. SPF, som i början hade starka socialistiska inslag, bedrev framgångsrik lobbyverksamhet och fick kontakt med Ivar Lo-Johansson som därigenom inspirerades till sin granskning av ålderdomshemmen. Redan före hans epokgörande reportage i *Vi och Folket i Bild* – sin tids mest spridda tidskrifter - och fotoboken om åldringsvården (1949) hade tidningarna börjat skriva om misären på ålderdomshemmen. Det visade sig dock svårt att vinna förståelse för de äldres önskan om kvarboende och deras motstånd mot att flytta till "hemmet" (SPF 1999).

Tonfallen från offentliga representanter för vården var överhetliga och avvisande. Det blev inte bättre efter de fyra radioföredrag på samma tema som Ivar Lo-Johansson påpassligt fick hålla samma år. I vad som väl måste ha varit ett av våra tidigaste debattprogram mötte han representanter för Socialstyrelsen, läkarkåren, fattigvården och den sociala utbildningen i radio senhösten 1949.

Den officiella positionen var då att "biträdeshjälp åt gamla människor i deras spridda, enskilda hem, det skulle bli alldeles för kostbart --- (de) som behöver omvårdnad --- måste vi i all rimlighets namn ta hand om (på ålderdomshem)." (Socialstyrelsens Ali Berggren, *Hörde Ni* Nr 11, 1949). Också ute i kommunerna hade tanken att det måste "vara riktigare att skura lägenheten åt en gubbe en gång i månaden än att köra iväg gubben till ålderdomshemmet" svårt att göra sig gällande (Ivar Lo-Johansson *ibid.*). Det bör kanske påpekas att Lo-Johansson inte var emot ålderdomshem i och för sig, men han var emot att de skulle vara den *enda* lösningen och han var emot den bedövande misär som då tilläts råda där. (Detta berättade han för mig när vi tillsammans gjorde ett radioprogram om "Hemvård eller vårdhem" 1986.)

Hemhjälp till gamla kom dock igång, mest tack vare privata initiativ. Den fick god vind i seglen efter Ivar Lo-Johanssons reportage. Han mottog hundratals brev från både gamla och unga, många med lovprisningar, andra ytterst hotfulla i tonen (avbildad med brevskörden i *Se* 3/1952). Regeringen, med socialministern Gunnar Sträng - personlig vän till Lo-Johansson - tillsatte 1952 års Åldringsvårdsutredning i efterdyningarna av detta och efter några mycket omtalade skandaler 1951, där gamla människor blev bokstavligen ihjälplågade på ålderdomshem i Västergötland och i Jämtland. Redan i direktiven sades det tydligt att äldreomsorgen primärt skulle underlätta kvarboende. I socialministerns radioanförande om saken (26/5 1952) ansågs hemhjälp plötsligt både humanare och billigare än institutionsvård. (Hemhjälpsens första decennier skildrades i *Socialnytt* 4/1981 av Maria Stenmark och Gunhild Malmqvist.)

Med ett visserligen nu åldrat språk framförde utredningen de tankar om stöd och hjälp i hemmet som under många år styrt och fortfarande officiellt styr svensk äldreomsorg (SOU 1956:1, även SOU 1963:47, SOU 1975:98 och reg.prop. 1997/98:113). I början var den officiella ideologin nog närmast att statens insatser skulle stödja den informella omsorgen, d.v.s. anhängiga; senare kom man t.o.m. att se anhängigvården som ett "komplement" till den offentliga vården (reg.prop. 1987/88 s. 92), men det var en retorisk figur som inte återkommit. Idag betonas i stället anhängigvårdens stora omfattning och vikten av att "samhället" stödjer

dessa strukturer, något som den reviderade Socialtjänstlagen f.ö. ålägger kommunerna, utan att tala om *hur*. Familjens och närmiljöns betydelse är ett växande tema inom forskningen.

Åtminstone ett svenskt "kollektivboende" (Färdknäppen vid Södra station i Stockholm) för medelålders och äldre har tilldragit sig internationellt intresse (Koyabe 1994). Efterföljare har också fått uppmärksamhet (Jalakas a.a.). Även Danmark har en del seniorboende, både äldre och nyare, Norge och Finland enligt uppgift bara ett fåtal. Danska forskare har redan gjort några studier av boendeformen, vilka tillsammans med andra resultat redovisas i en rapport till utredningen Senior 2005 (Paulsson & Sundberg 2001, innehåller fler referenser och en kommenterad bibliografi). Boendeformen har i varje land sina särdrag, men åtskilligt förenar dem och likheterna är tankeväckande. Internationellt går utvecklingen emot nya former av boende för äldre, med inslag av både "kvarboende" och utbyggd service-omsorg (US Census Bureau 2001).

Det har iakttagits både i USA och Japan att människor i seniorboenden - föga förvånande - blir äldre och skröpliga och att detta ställer boformen inför utmaningar som man inte var beredd på, finansiellt och socialt. I Japan har tragiska exempel förekommit, där gamla förlorat sitt boende när seniorboendet gått i konkurs, till följd av att fastighetsägarna investerade i aktier under "bubbeekonomin". Den nya japanska vårdförsäkringen har också stimulerat äldreomsorg i andra former, vilket medfört vikande efterfrågan på japanskt seniorboende, med dess garanti för vård oavsett skröplighetsnivå. I Japan äger man inte sitt seniorboende, utan bara rätten att bo och få hjälp-vård den dagen det behövs. Vid besök på sådana enheter fann författaren att den som drabbas av demenssjukdom eller svår somatisk sjukdom ofta omplaceras till särskilda, sjukhemsliknande och ganska spartanska smårum.

I Sverige, med pågående bantning av både hemhjälp och institutionsvård kan snarast den motsatta tendensen vara att vänta. Kanske kan man av de internationella jämförelserna sluta sig till att behovet av och efterfrågan på seniorboende stiger, när offentligt institutionsboende är en bristvara eller av olika skäl inte är attraktivt och om hemhjälp m.m. är dyr eller annars inte tillfyllest. Det finns skäl att tro att Sverige redan slagit in på den vägen, med krympande andel gamla – oftast med demenssjukdomar – i de offentliga boendeformerna och en alltmer nedskuren "vanlig" hemhjälp (Socialstyrelsen 2000). I många kommuner får stöd i eget boende nu en ganska liten andel av äldreomsorgsbudgeten. Samtidigt är en viktig skillnad mellan svenskt seniorboende och dessa utländska motsvarigheter att de svenska snarare handlar om rent boende, än om service-omsorg-vård, eller i varje fall blygsamma inslag av det senare slaget.

Men, även från svensk horisont kan man fråga sig hur det kommer att gå i seniorboendemiljön när de boende åldras. Kommer en "naturlig" omsättning att förhindra ackumulerade problem och/eller kan man tänka sig att boendeformen i sig har uppmuntrat till intensivare inbördes hjälp och stöd? Sådana livsformer kanske möjliggör ökat eller förlängt kvarboende och minskar behovet av offentliga insatser? Man kan också fråga sig om det inte vore bättre – och billigare – att vidga kommunal hjälp i dessa boendeformer både till form och innehåll, så att kvarboende underlättas. Vissa flexibla serviceinsatser kunde ur kommunal synpunkt vara önskvärda och en kostnadseffektiv lösning. I den offentliga debatten har seniorboendet på allvar förts fram som en lämplig mellanform av boende, i en framtid som inte har samma resurstillväxt för omsorgen som kännetecknat de gångna decennierna (Wetterberg 2001). Behovet av större flexibilitet inom äldreomsorgen förs nu på tal från flera håll och där passar också seniorboendet in i bilden.

Det kan vara av intresse att något begrunda hur man tidigare såg på liknande frågor. I Socialvårdskommitténs utredningar om "ålderdomshem m.m." (SOU 1946:52) dryftade man sålunda äldres behov av hjälp och var/hur de skulle tillgodoseas. Man var medveten om problemen med "klientelblandning" och bristen på både bra bostäder för äldre generellt och bristen på sjukhemsplatser. Statligt stöd till byggande av kommunala pensionärshem fanns, men utredningen var principiellt skeptisk till detta, eftersom det är "olämpligt att --- samla medborgare i homogena grupper". I stället för att "samla de gamla i särskilda bostadshus /är det fördelaktigt att/ bereda dem bostäder ute bland andra människor, helst i deras egen miljö". Utredningen emotsade dock sig själv, eftersom man ansåg att det var otänkbart att bereda äldre hjälp i deras eget boende, vare sig det var i deras "vanliga" hem eller i pensionärshemmen. Moderna läsare tror kanske att pensionärshemmen var handikappanpassade, men oftast höll de mycket låg standard, med hygienutrymmen i källaren, utan hiss, små bostäder – oftast rum med kokvrå à 27 m² - trånga toaletter etc. På pensionärshemmen uppkom således, enligt Socialvårdsutredningen, en besvärlig situation, när "åldringar---hänga sig fast" och man får ett "klientel--- i stort behov av omvårdnad och tillsyn". Ute i kommunerna hade man tydligen försökt lösa detta genom att "anställa en sköterska, som kan se till de gamla, hjälpa dem litet, när de bli sjuka m.m., och genom att tillhandahålla städhjälp, och det har åtminstone ifrågasatts, att man skulle gå än längre och ge de gamla möjlighet att få beställa lagad mat att serveras på rummet". Gårdskarlen eller portvaktens hustru kunde "se till att eventuella sjukdomsfall upptäckas". Ett på så vis utvecklat pensionärshemsboende ansåg utredningen dock inte vara någon lösning, eftersom en "verklig tillsyn över de gamla skulle kräva en mycket stor personal, och --- aldrig /vara/ så ändamålsenligt som ett väl ordnat ålderdomshem". Utredningen målade upp ett scenario med en svårskött och dyrbar "blandning av självhushållning och anstaltshushållning". Det "vore olyckligt om pensionärshemmen finge utvecklas till sådana kombinationer" (a.a.). Man hade ingen förståelse för pensionärernas invändningar och genom att programmatiskt satsa enbart på ålderdomshemmen hade man också berett marken för den svidande kritik som snart kom att riktas emot denna alltför ensidiga satsning.

Trots utredningens invändningar emot pensionärshemmen tycks utvecklingen ha haft sin egen logik och femton år senare konstaterade Socialpolitiska kommittén att mer än hälften av nästan två tusen pensionärshem hade "anordningar för tillsyn" och/eller personal i form av hemsyster, hemsamarit, matdistribution m.m. (SOU 1963:47. Totalt fanns 1961 32408 bostäder i 1879 kommunala hem.) I början av 1960-talet bodde 4,6 % av "åldringarna" (67+) i pensionärshem. Dessutom fanns 88 enskilda pensionärshem med två tusen bostäder. Utredningen inkluderade uttryckligen enskilda pensionärshem såsom Blomsterfonden, Thulehem i Lund m.fl. i kategorin. De ingår ju i det vi idag kallar seniorboende.

Det vi kan lära oss av gårdagens diskussion är att förutsättningarna har förändrats, men också att ingen lösning är beständig: det finns ingen boendeform som en gång för alla är bäst för alla överallt. För sextio år sedan bodde de flesta äldre i omoderna bostäder, ja 10 % hade inte ens en egen bostad! (SOU 1956:1). Då kunde 1940-talets resonemang om ålderdomshemmens företrädarna ha viss fog för sig, även om man hade en felsyn på möjligheten att ge hemhjälp. Många äldre sökte sig till institutionsvård p.g.a. sin bostadssituation. Med dagens äldre boende i någotsånär moderna bostäder är villkoren förändrade och nutidens seniorboende är t.ex. betydligt mer handikappvänligt än de ålderdomshem som byggdes på 1940- och 1950-talen. Blomsterfonden har f.ö. nyligen moderniserat sina fastigheter, då pensionärshem, nu seniorboende. Därmed är också de rent praktiska förutsättningarna att ge "omvårdnad och

tillsyn” i seniorboendet väsentligt annorlunda än i den äldre tidens pensionärshem. Idag är de ett minne blott, försvunna eller vanliga bostadshus.

I ett annat, viktigt avseende har också äldreomsorgen förändrat förutsättningarna för äldres liv och boende: år 1950 hade 20 % av de äldsta (80+) plats på ”anstalt”, 1975 30 % som gradvis minskat till dagens (2000) 20 %. Hemhjälp fanns ej alls 1950, 1975 nådde den rekordmässiga 39 %, idag är andelen nere i 20 %. Anhöriga tar på sig allt större åtaganden för sina äldre och allt fler i alla samhällsskikt köper privat hjälp (Johansson & Sundström 2002, *Svenska Dagbladet* 10 feb. 2002).

Spridda intryck ger vid handen att det pågår en ”seniorisering” av äldres boende: i flera kommuner har kommunala institutionsmiljöer överförts till att bli seniorboenden i egentlig mening. På nära håll pågår detta t.ex. i Nässjö och Eksjö. I det senare fallet kommer kommunen sannolikt att anställa en ”värdinna” på hel- eller deltid i seniorboendet, som kan bistå de boende på olika vis, inte olik den husmor som finns på Vättergården. Detta görs med förebild från Örebro, där man har närmare tjugo enheter av seniorboende med olika hyresvärdar, stiftelser, kommunala bostadsbolaget m.fl. Totalt handlar det om mer än 300 lägenheter. Där har man haft en mycket medveten politik i fråga om seniorboendet, med en social profil med huvudsakligen hyresrätter. Deras erfarenhet är att kvarboende livet ut i seniorboende är möjligt om det finns en värdinna/motsvarande och möjlighet att tillhandahålla mat (servering eller hemsänd mat). Man tycker sig också ha sett att den sista tiden av stor skröplighet är kortare i denna boendeform än i s.k. äldreboenden (intervju med Rozita Hedqvist, Eksjö kommun). En annan poäng med seniorboende är att aktiviteter i huset är deltagarinitierade och –styrda, fjärran från gängse ”aktivering”. Det kan nämnas att ett liknande seniorboende, med en ”husmor” (finansierad av ett tillägg på hyran) finns i Tranås. På sätt och vis har vi därmed kommit ”varvet runt”, men på nya premisser.

Detta är en utveckling som är på väg, med eller utan kommunal medverkan. Det finns t.o.m. seniorboenden i exotiska miljöer som riktar sig till svenska pensionärer med erbjudanden om ”trygghet, sjukvård och boendeservice” (annons om 55+boende i Thailand, *PRO-pensionären* 10/2001). En norsk kommun bygger ålderdomshem för sina invånare på spanska Solkusten och en del av de skandinaviska bosättningar man även i övrigt finner i t.ex. Spanien torde i praktiken vara ”seniorboende”. Utvecklingen är internationell och som ett kuriosum kan nämnas att ett amerikanskt-japanskt konsortium bygger liknande boenden i Bangkok för målgruppen 30 miljoner japanska pensionärer (*The Japan Times* 29 nov. 2001). För övrigt tycks begreppet seniorboende ha god klang, eftersom ibland även ”vanliga” bostäder marknadsförs som ”seniorboende”, när de anses särskilt lämpliga för äldre.

HSB byggde tidigt ett seniorboende, Harpunen med 92 lägenheter, i Jönköping som stod klart 1988 och författaren har besökt detta boende åtskilliga gånger. Detta har gett upphov till reflektioner om boendeformen och det kommer lägligt att tillfälle nu erbjudit sig att utfråga de boende på seniorboendet Vättergården (Halle Pers gata 2-4, kv. Jordaxeln 1) i Jönköping om deras situation i olika avseenden. Detta seniorboende tillkom på en enskild persons initiativ, när Karl Frandell från Riksförbundet Pensionärs Grupper (RPG) sida kom med idén och med Bengt Sandberg m.fl. 1991 började verka för att ett sådant hus skulle byggas i Jönköping. De hämtade en förebild i bl.a. Ekebyhus i Uppsala. RPG är pensionärsrörelsens kristna ”gren”.

Från början var tanken att lägenheterna skulle vara bostadsrätter, men den ekonomiska situationen vid den här tiden gjorde att kommunens bostadsbolag Vätterhem tog över

projektet, med ett samarbetsavtal mellan RPG och Vätterhem. Det rör sig nu om hyreslägenheter. De två huskropparna med förbindelsegång och gemensamhetsutrymmen omfattar totalt 68 lägenheter. Den ursprungliga avsikten, att det också skulle finnas fotvård, frisérsalong, läkare-sjuksköterska kunde inte förverkligas, men en funktion som husmor har med olika, tillfälliga finansieringar varit löst sedan starten. Vättergården öppnade för inflyttning våren 1997. I fastigheten finns ett synnerligen aktivt gårdsråd, för egna angelägenheter och samarbete med Vätterhem.

Syfte

Avsikten med denna studie är att med Vättergården som åskådningsexempel få en något fördjupad uppfattning om fenomenet seniorboende och särskilt det inre sociala livet med eventuell inbördes hjälp i boendeformen.

Metod

Totalt finns på Vättergården (oktober 2001) 68 hushåll med totalt 85 personer, varav 51 enpersonshushåll. De sammanboende är alla gifta. Alla hyresgäster erhöll ett frågeformulär (Bilaga 1) som skulle besvaras och lämnas i nummerat och igenklistrat kuvert till husmor, för vidare befordran till författaren. Enkäten besvarades av 69 personer i 54 hushåll.

Bortfallet – 16 personer i 14 hushåll - avviker inte påtagligt från de medverkande med avseende på ålder (78 respektive 79 år), kön (13/16 respektive 48/69 är kvinnor) eller hushållssammansättning (12/16 respektive 39/69 bor ensamma). Det förefaller därför rimligt att generalisera till hela seniorboendet utifrån de personer som besvarat enkäten.

Resultat

Allmänt

Med utgångspunkt i de 69 personer som besvarade enkäten kan vi konstatera att genomsnittsåldern - 79 år - är betydligt högre än vad uttrycket "55+" låter förmoda och endast 5 personer är under 65. Vid inflyttningen för fem år sedan var givetvis medelåldern i motsvarande mån lägre och 14 % av inflyttarna under 65.

De medverkandes ålder:

<60	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90+	S:a
3	2	4	13	18	17	11	1	69

Redan under de första åren har det förekommit viss omsättning bland de boende. Totalt har 16 ursprungliga hyresgäster flyttat ut innan enkäten gjordes i september 2001. Av dessa flyttade två till "ordinärt boende", 4 avled med kort varsel och de övriga flyttade till kommunalt "äldreboende". De som lämnade huset var alla ensamboende och med en ålder över

genomsnittet i huset. Flertalet var ”skröpliga” eller svårt sjuka och hade hemhjälp före flyttningen/dödsfallet.

Jämförelser med officiell flyttningsstatistik och med individuella pensionärer följda i Dalbystudien visar att Vättergården haft låg flyttningsfrekvens: 3 % flyttare per boende och levnadsår i fastigheten (12 flyttare relativt ca. 395 levnadsår ”under risk”). Poängen här är ju att flyttningarna relateras till levnadsåren. I Dalbystudien var andelen 5 % för pensionärer i stort, bland personer runt 80 års ålder var motsvarande andel 7 % (Samuelsson 1981).

Sju av tio boende är kvinnor och 43 % av alla hyresgäster är ensamboende, vilket ligger ungefär på befolkningsgenomsnittet. Räknat på hushållen, motsvarar detta 72 % av alla hushåll. De ensamboende är huvudsakligen kvinnor; av dem bor 69 % ensamma, emot 29 % av männen.

Två kvinnor har förlorat sin make under tiden de bott på Vättergården. Tio procent - alla kvinnor - är ogifta, 4 av 10 är gifta och övriga änkor (förutom två frånskilda), ett mönster som ganska väl svarar emot befolkningen i stort i dessa åldrar. Det är tankeväckande att 9 % är ”särbo”, ett livsstilsalternativ som hittills inte uppmärksammas och som det saknas forskning omkring. Dessa personer har målmedvetet valt bostäder i Vättergården för att kunna bo på ”lagom” avstånd från sin ”särbo” i samma hus, t.ex. i angränsande lägenhet. Det framkommer redan i svaren på enkäten att detta är en ”omsorgsresurs”. Om ”särboskap” fullt ut svarar emot det traditionella äktenskapet återstår att se.

Föregående boende

Knappt hälften (41 %) bodde i villa före inflyttningen på Vättergården, vilket svarar väl emot befolkningsgenomsnittet. De flesta av dessa var gifta. Totalt ägde 41 % sitt boende före flytten. Ganska många bodde på större avstånd från Jönköping före flytten, även om en del av dessa hade band av ett eller annat slag till orten redan tidigare. De flesta (75 %) bodde dock högst ett par mil från Vättergården.

Motiv för att flytta till Vättergården

De individuella skälen för inflyttningen pejlades med ett antal alternativ samt ett öppet svarsalternativ; flera alternativ fick anges.

Det vanligaste flyttningsmotivet var ”gemenskap” (32 personer), läget (28), bostadssituationen (26), familjesituationen (15) eller orten (13). Religion nämndes mindre ofta (10), men torde ofta sammanfalla med ”gemenskap”. Tre angav hög ålder eller nedsatt hälsa, fyra ville ha hiss, sex ville vara nära anhöriga. Ibland flyter motiv in i varandra, som för den dam som övergav sin villa för att dottern behövde en bostad.

En femtedel anger ett enda motiv, vanligen familjeskäl eller bostadssituationen. Det är inte alltid motivet sammanfaller med RPG:s mer högtidliga formuleringar: ”när sonen flyttade fanns en lägenhet ledig på Vättergården”.

Man kan allmänt konstatera att motiven avviker ganska starkt från dem som anges i andra flyttningsstudier bland pensionärer (t.ex. SOU 1977:100), vilket sannolikt har med de boendes konfessionella grund att göra. Vem som skall få lägenhet i fastigheten regleras i samarbetsavtalet mellan RPG och Vätterhem (ovan), där § 2 anger att RPG-medlemmar och

personer med lång boendetid i Vätterhem och andra med sammanfallande intressen prioriteras av gårdsrådet och av Vätterhem vid tilldelning av lägenhet. Man ser gärna att nyinflyttade är yngre, för att undvika karaktär av ”ålderdomshem”, som en boende uttrycker saken.

Lägenheten i Vättergården

Knappt hälften har 2 r.o.k. (30), 25 personer 3 r.o.k. och 14 personer 4 r.o.k. Hyran varierar från 3640 brutto till 6775 kr/månad (vartill kommer elektricitet); efter beaktande av bostadsbidrag - som varierar från 230 till 3600 kr - återstår en nettohyra varierande mellan 1186 och 6775 kr/månad. Tjugo personer åtnjuter bostadsbidrag, vilket därmed är något mindre vanligt än bland pensionärer i allmänhet. Av dessa 20 bor 16 ensamma och de flesta i 2 r.o.k.

Social situation

Som nämnts är 9 av 10 gifta eller har varit det och 74 % har barn, vilket är något lägre än befolkningsgenomsnittet (ca 80 %). Det är inte alla som har barn boende i närheten, men 65 % (av dem som har barn) har sitt närmaste barn inom en tvåmilsradie. Tjugo procent har sitt närmaste barn på mer än 10 mils avstånd, vilket är klart högre än i den äldre befolkningen generellt. Troligen beror detta på de boendes avvikande socialgruppsprofil (nedan): äldre ur medelklassen tenderar att ha barn och andra anhöriga något längre bort än äldre med rötter i arbetaryrken.

Två personer uppger att de inte har släkt ö.h.t., i övrigt - bland dem som ej har barn - uppges en åldrig mor, 9 syskon, 2 syskonbarn samt 3 övriga släktingar som närmaste anhörig. Dessa bor på ungefär samma avstånd som barnen. Jämfört med befolkningsgenomsnittet har flera seniorer på Vättergården sina anhöriga längre bort.

Att sortera människor efter socialklass är alltid en grannliga sak. Om man följer den indelning som första gången föreslogs 1911 (socialgrupperingen) och som följer yrkeshemvisten skulle 28 % tillhöra socialgrupp I, 51 % socialgrupp II och 22 % hamna i socialgrupp III. (För kvinnor som är eller varit gifta följs makens socialgrupp.) Utan tvekan är socialgrupp I och II överrepresenterad, jämfört med både den äldre befolkningen i stort och med yngre generationer. Det är allmänt känt att socialgrupp och inkomst inte alltid samvarierar och det är nog oftare än vanligt fallet i denna fastighet. Ganska många har som vi just sett kvalificerat sig för inkomstprövat bostadsbidrag: hemvist i de övre sociala skikten betyder inte automatiskt höga inkomster och förmögenhet (Frälsningsarméofficerare tillhör inte samhällets höginkomsttagare).

Hälsa och hjälpbehov

De flesta, 58 %, rapporterar att hälsan är god och att de inte behöver någon hjälp i vardagen, 35 % uppger att de har ”vissa problem att klara vardagen” och 7 % har ”stora problem”.

En fråga avsåg att klarlägga hur man skulle vilja bo om hälsan skulle bli ”dålig eller sämre än idag”: 15 % säger att de ”inte vill tänka på detta”, 35 % vill ”bo kvar under alla förhållanden”,

20 % vill i så fall flytta till kommunalt äldreboende och 42 % säger att "det beror på" och liknande kvalificeringar, som ter sig nog så realistiska. (Några har angett flera alternativ.) De som uppgav att de ville bo kvar under alla förhållanden ombads säga hur de i så fall ville få hjälp. Detta kunde inte alla besvara, men de flesta vill i så fall ha hemhjälp och tre vill ha "hjälp i huset" (husmor-grannar m.fl.).

Offentlig hjälp

Ett fåtal av de boende (13 %) använder kommunal hemhjälp och oftast med ganska få hjälptimmar. Nästan alla har högst 3-4 timmar/månad (genomsnittet är 12 tim/månad p.g.a. ett par vårdtagare har mycket hjälp). Totalt "konsumeras" c:a 110 hemhjälpstimmar/månad inom fastigheten. Mönstret avviker något från situationen i stort för äldre: andelen med hemhjälp ligger något över genomsnittet (10 %) i kommunen, men de får betydligt färre hjälptimmar: genomsnittet är drygt 30 timmar/månad (beräknat på statistikunderlag från kommunens socialförvaltning; tack till Hans Löf).

Ganska många - 34 % - har färdtjänst, vilket ligger över riksgenomsnittet, som är 20 % för 75-84-åringar, möjligen därför att Vättergården ligger på visst avstånd från butiker m.m. Ingen utan färdtjänst anser sig behöva den servicen; de får skjuts av anhöriga, hjälp av husmor m.m.

Kommunalt trygghetslarm är mindre vanligt (22 %), men även detta ligger klart över riksgenomsnittet, 9 % av 75-84 åringar. En person anser sig behöva larm, men har det inte.

Totalt är det 42 personer som inte har *någon* av dessa stödformer och 6 som har dem alla; sammantaget når "samhället" således i en eller annan form 39 % av de boende, även om bara en bråkdel därav har den mest "intensiva" hjälpformer, d.v.s. hemhjälp. Av de 27 som har någon form av kommunal insats har 19 också hjälp av anhöriga och/eller grannar-vänner m.fl.

Anhörighjälp, potentiell hjälp

Ytterligare några frågor sökte utröna vad de boende fick i form av faktisk hjälp och dessutom deras potentiella hjälpmöjligheter. Eftersom redan begreppet "hjälp" och i synnerhet att ta emot hjälp är problematiskt och måhända stigmatiserande, avsåg en enkätfråga om man fick ett "handtag" av anhöriga, vänner, grannar m.fl. I händelse av att grannar gav ett handtag, bad vi om detaljer.

Denna fråga visade att 45 % inte fick någon hjälp ö.h.t., vanligen naturligtvis därför att något behov inte förelåg (ovan). För en del innebär hjälpen marginella saker som att grannen tar in post när man är bortrest m.m., men ibland mer substantiella insatser. Några har avsevärda hjälpbehov, som man löser på olika sätt och nio personer har som nämnts dessutom kommunal hemhjälp. Totalbilden visas i Tabell 1.

Tabell 1. Boende på Vättergården efter informell hjälpgivare och efter hemhjälp

Har hjälp av andra*			
	Ja	Nej	Summa
Ja	6	3	9

Har hemhjälp

Nej	28	32	60
Summa	34	35	69

* anhöriga, vänner, grannar m.fl.

Bland dem som behöver hjälp är det klart vanligaste att enbart ha hjälp av ”andra”, därefter – men mycket färre – en kombination av hemhjälp och ”andra”. Få har enbart hemhjälp, vilket vi känner igen från annan forskning: när någon behöver hjälp så brukar den ges både av anhöriga och – när behoven ökar – av det offentliga.

Mönstret kan studeras mer i detalj för dem som *har* hjälp:

Enbart hemhjälp	3
Hemhjälp + anhöriga	5
Hemhjälp + anhöriga + grannar	1
Enbart anhöriga	15
Anhöriga + grannar	2
Enbart grannar inkl. husmor	3
Övriga	5*
Summa	34

* I två fall grannar+vän, en enbart vän, en enbart husmor, en ej svar.

I den största gruppen, de som enbart har hjälp av anhöriga, har 7 personer hjälp av maka/make, i övrigt är det barn, syskonbarn m.fl. som bistår på olika vis. Intressant är att nästan en fjärdedel får hjälp av grannar, enbart eller i kombinationer. Detta är klart högre än vad som rapporteras från andra undersökningar (Socialstyrelsen 2000), även om det möjligen kan bero på att vi aktivt sökt svar som handlar om grannars inbördes hjälp.

Därefter klarlades den upplevda möjligheten att *kunna få* (mer) hjälp av anhöriga m.fl. Frågor om potentiell hjälp är naturligtvis svårbesvarade av flera skäl och tolv personer, främst de som ej har och ej behöver hjälp idag, har inte kunnat besvara frågan.

Mer än en tredjedel (38 %) säger att de inte *kan* få (mer) hjälp, 14 % att de *själva inte vill* ta emot sådan hjälp, en fjärdedel förväntar sig att de skulle kunna få sådan hjälp och att det skulle passa dem bra.

Av de 15 som redan får hjälp enbart av anhöriga i snävare mening, trodde bara två att de skulle kunna få mer anhörighjälp, varav den ene kan få det av sin särbo. Majoriteten uppgav att de inte kunde få mer hjälp av anhöriga eller andra, resten att de själva inte ville ta emot mer sådan hjälp. En granskning i Tabell 3 av dem som har informell hjälp, oavsett hjälpgivare, visar hjälpmönstren i större detalj.

Tabell 3. Faktisk hjälp och potentiella hjälpmöjligheter hos de boende på Vättergården.

Har hjälp av anhöriga/grannar/vänner

Potentiell hjälp	Ja	Nej	Ej svar	Summa
Kan ej få (mer) hjälp	14	11	1	26
Vill ej ta emot (mer) hjälp	3	7	-	10
Kan få (mer) hjälp	6	11	-	17
Övrigt	1	3	-	4
Ej svar	4	8	-	12
Summa	28	40	1	69

Av dem som idag inte har informell hjälp tror en fjärdedel att de inte heller skulle kunna få det och lika många att det skulle gå bra. Många i denna grupp uppger att de nog skulle kunna få (mer) hjälp, men att de själva *inte vill* ta emot anhörigas hjälp. Skillnaden jämfört med dem som redan har anhörighjälp är tänkvärd. Av dem som idag inte har anhörighjälp finns således ganska många som ”i princip” skulle kunna få hjälp. Att inte vilja vara en ”börda” för anhöriga är dock en djupt rotad norm, som även de boende på Vättergården ger uttryck för. Denna norm är inte bara ”svensk”: i det japanska seniorboendet vill de äldre undvika *meiwaku*, d.v.s. de vill inte ”ställa till besvär för andra” (Kinoshita & Kiefer a.a.).

De boende tillfrågades också om de idag hjälper någon eller kan tänka sig att ge hjälp, vid behov. Knappt hälften (47 %) ger redan idag ett handtag till någon; av dem är det totalt 6 % som hjälper någon i det egna hushållet: två män hjälper sina hustrur och två kvinnor sina män. Vanligare är att hjälpa någon utanför det egna hushållet, vilket 44 % gör. Det förra är ungefär samma andel som man funnit i andra undersökningar, men den senare andelen är väsentligt högre än man fann t.ex. i riksundersökningen av 75+ år 2000. I denna uppgav 4 % att de vårdade-hjälpte någon i det egna hushållet och 7 % någon utanför (Socialstyrelsen 2000). I yngre åldrar är det något vanligare med bådadera: i åldern 65-74 har andelen 9 % respektive 15 % rapporterats (Busch Zetterberg 1996). Uppenbarligen är hjälp till personer utanför det egna hemmet – oftast en granne (nedan) - klart vanligare i Vättergårdens miljö än hos äldre svenskar generellt.

Man bör inte uppfatta relationerna endimensionellt: 20 % *både* tar emot *och* ger hjälp-omsorg, i varierande mån. Sexton procent uppger att de enbart får hjälp och 26 % att de enbart ger hjälp.

Färre (38 %) än de som faktiskt ger hjälp uppger att de *skulle kunna* ge hjälp. Många av dessa ger redan hjälp i viss utsträckning. Ingen har svarat att de inte skulle *vilja* ge hjälp, men 25 % har ej besvarat frågan. Av dem som svarat att de *inte kan* (36 %) har många nedsatt hälsa och/eller tar själva emot hjälp. Några har också ”fullt upp” med vård av skröplig maka/make eller kan av andra skäl inte ge hjälp. Den hypotetiska frågan följdes av en följdfråga om vem man i så fall vore beredd att hjälpa: svaren fördelar sig ungefär lika på vardera granne, släkting och vän-bekant.

En genomgång av samtliga enkätformulär visar att totalt 30 % ger hjälp till och/eller tar emot ett handtag från grannar och/eller kan tänka sig en hjälprelation med grannar. Betydligt fler säger att de ger hjälp till grannar (25 %) än som uppger att de tar emot hjälp av grannar (12 %: några gör både-och). Detta är som nämnts fler än i andra undersökningar.

Tolv procent hjälper anhöriga. Två personer hjälper en ”särbo” i huset och fem personer någon ospecificerad: ”medmänniskor”, som en av de medverkande uttrycker saken. Nio procent hjälper vänner. I ett par fall uppges detta vara personer som bor i huset, d.v.s vad forskare brukar kalla ”grannar”; gränsen mellan dessa kategorier har efter hand blivit allt suddigare i fastigheten, uppges det. Detta är i så fall ytterligare en påminnelse om seniorboendets integrationseffekter.

Det kan dock samtidigt noteras att 20 % står utanför alla hjälprelationer, faktiska såväl som hypotetiska, därför att man inte kan och/eller inte vill (oräknat några fall av hemhjälp) och oavsett hjälpens riktning

Hjälp av och till grannar

Med tanke på seniorboendets inbyggda möjlighet till inbördes hjälp, gemenskap och närhet i ett till det yttre nästan ”vanligt” boende, kan man fråga sig hur intensiva kontakterna är grannar emellan. Hur ser den inbördes relationen ut? I gängse undersökningar av människors levnadsförhållanden brukar man ställa frågor om hur ofta man talar med grannar och utbyter tjänster med dem. Dessa frågor kändes inte helt adekvata i det här sammanhanget; i stället har grannarna ”bakats in” i hjälpfrågan. Detta tillsammans med deltagande i de husinterna aktiviteterna ger en bild av hur ofta man har kontakt med sina husgrannar. Det grundläggande problemet är, som redan nämnts, att begreppet granne i svenskan har en laddning av ”person boende i närheten och som vi har en oförpliktande och ytlig relation till”.

Drygt hälften (52 %) har ingen hjälpkontakt med grannar, men träffar dem i de många olika aktiviteterna i huset. Tre av tio (28 %) har både hjälputbyte med grannar och möter dem i olika aktiviteter; en mindre grupp (16 %) har inte någondera typen av kontakt med grannarna och två personer har enbart hjälputbyte.

Om husmors betydelse

Som nämnts finns på vardagar en ”husmor” i husets bottenvåning. Hon är omvittnat hjälpsam och trevlig och administrerar praktiska aspekter på aktiviteter, studie-cirklar m.m., leder dessutom gymnastikstunderna. Detta och mer till kommer flödigt till synes i svaren på enkätens fråga om hur de boende ser på ”husmorsfunktionen”.

Det vanligaste (72 %) är att man ser hennes *trygghetsskapande* funktion, med konkretion i form av att man kan höra av sig till henne för råd, stöd och praktisk hjälp. Vanligen handlar det om bestyr i det egna hemmet, men flera får också hjälp till vårdcentral-apotek m.m.

Åtskilliga svar betonar hennes ”sociala” funktion och betydelse för *trivseln*, andra tar mer fasta på det praktiska, men nämner ändå trivseln. Endast fem personer har ej besvarat frågan eller angivit att de inte ser någon särskild nytta eller betydelse med husmor. Begreppet används här i brist på bättre benämning och därför att det är det gängse i huset.

Aktiviteter i huset

Förbluffande många är aktiva i de olika verksamheter/gemenskapsträffar etc., som de boende själva ordnar. Endast tio boende, 14 %, deltar inte alls i arrangerade aktiviteter, men flertalet kommer på möten av olika slag. Det vanligaste – 65 % - är att delta i en enda aktivitet, vanligen musiklyssning (25 delt.), gymnastik (20 delt.), ”Tankar mot natten” (andakt, 20 delt.) och bibelsamtal (16 delt.). Tio personer deltar i två olika aktiviteter och tre personer i tre eller fler aktiviteter inom huset. Till detta kommer övriga aktiviteter: bokbindning (6), Handarbetets Vänner (10-12), litteratur (6), sångkören (12) och Vilda blommor (11). Varje möte omfattar 1.5 timmar, utom gymnastiken (30 minuter). Totalt gavs 120 timmar mötestid under hösten 2001.

Utöver detta förekommer regelbundna, ”öppna” möten i form av fredagskaffe, med ett 40-tal besökare och hyresgäststräff en gång i månaden, med 60-70 besökare.

En fråga om hur ofta man medverkar i gemensamma aktiviteter visar att 18 personer deltar i någon aktivitet högst 1 g/vecka (eller mer sällan), 19 pers ungefär 1 g/vecka, 14 pers 2 g/vecka och sex pers 3-4 ggr/vecka. Tio personer deltar aldrig.

Det finns i fastigheten en kärna av c:a 15 mycket aktiva personer, ofta tillika ledare av studiecirkel, en större grupp av c:a 30-40 aktiva och en mindre grupp som deltar i lägre grad eller inte alls på aktiviteterna. En del av de senare har starkt nedsatt hälsa, dålig hörsel, är upptagna av att vårda eller är yngre personer som fortfarande arbetar.

Diskussion av resultaten

Efter att man med förtjusning tog emot det inledningsvis nämnda seniorboendet Thulehem och dess gäster i Lund på 1960-talet förbyttes den offentliga entusiasmen så småningom i en annan upplevelse, när man såg att de boende efter hand fick stora hjälp- och vårdbehov och kommunen fick sätta in hemhjälp och hemsjukvård (pers.komm. Gillis Samuelsson, Gerontologiskt Centrum). Kanske kan man likna det vid den inledande naiviteten om servicehusen, när dessa introducerades på 1970-talet. Man hade inte tänkt sig in i att boendeformen så småningom kunde bli allt mer institutionslik. Alla former av offentligkolektiva lösningar har efter hand kommit att bli bo- och vårdformer för de mycket gamla och nedsatta.

Frågan är om man kan hoppas på en annan utveckling för de boendes behov av vård och omsorg i Vättergården och andra seniorboenden och är det möjligt att där med små medel underlätta förlängt kvarboende? Kan de mönster vi ser idag tyda på en mer gynnsam utveckling? Som visats har några personer flyttat från fastigheten, oftast i hög ålder och därför att de var så nedsatta eller sjuka att kvarboende var orealistiskt. Kanske kan kombinationen av viss, begränsad utflyttning och omfattande inbördes hjälp ge en annan utveckling på Vättergården, med kvarboende men utan ”institutionskaraktär”? Vad kan det offentliga göra för att förstärka en sådan, gynnsam utveckling?

Som redan visats, har många behov av stöd och hjälp-vård, men ganska få har kommunal hemhjälp och med få hjälptimmar. Rimligen beror de små offentliga insatserna på att anhöriga-vänner-grannar ger mer hjälp och stöd i denna boendeform än i ”vanliga” boendeformer. Andra

former av offentligt, biståndsprövat bistånd (färdtjänst-larm) är dock relativt vanliga och många är ”kända” av äldreomsorgen, vilket väl avspeglar att de trots allt ofta är ganska ”skröpliga”. Trots detta klarar de sig ändå ofta utan resurskrävande hemhjälp, eller med mycket färre hjälptimmar när de väl använder den än äldre i ”vanliga” bostäder. Man kan f.ö. notera, att det allmänt gäller, att den offentliga äldreomsorgen i dess helhet – inklusive andra insatser som färdtjänst, larm, matlåda - ”täcker” många fler än hemhjälpen enbart (Socialstyrelsen 2000).

Det har visat sig att många får hjälp av den husmor som finns i huset. Det handlar ibland om hjälp att komma till vårdcentralen m.m. – sådant som hemhjälpen förr bistod med – men oftare om till synes små insatser. På senare tid har allt fler insett de små insatsernas stora betydelse. Det är äldreomsorgens historiska erfarenhet att just de små insatserna av mångahanda slag kan vara avgörande för viljan och förmågan att klara sig på egen hand, utanför institution, något som internationell forskning nu också lyfter fram (Clark, Dyer & Horwood 1998). Det skapar helt enkelt trygghet, ett begrepp som nu lanseras på bred front inom äldreomsorgen. Nästan alla som bor i Vättergården yppar just trygghetsaspekter och gemenskap som det viktigaste med boendet där. Många känner varandra till namn och utseende och ofta mer än så: hjälputbytet är omfattande och de flesta träffas i aktiviteter och på möten m.m. Fastigheten har ett ljust och öppet läge med en glasad förbindelsegång som erbjuder generös insyn och utsikt. Man ser vem som kommer och går genom den kodlåsta ytterdörren.

Sammanfattningsvis kan man kanske säga att seniorboendet i viss mån erbjuder det som vi ofta tror att den äldre tidens byliv hade, nämligen gemenskap, inbördes hjälp, social kontroll och möjlighet att förhindra – kontrollen av vem som släpps in genom den kodade ytterdörren är påtaglig - eller hjälpa till vid svårigheter eller rentav vid inträffade katastrofer. De boende som väljer bort gemenskapen kanske ändå inte undslipper de senare aspekterna, men det är troligt att den som väljer att flytta hit också är beredd och rentav intresserad av alla aspekterna. Det förefaller troligt att detta inte bara höjer livskvaliteten medan man bor i huset, utan också att det minskar behovet av offentlig hjälp, både omedelbart och på sikt. Grunden för detta är själva den sociala väven de boende emellan, med en fast stödjepunkt i husmorsfunktionen. Som vi såg inledningsvis sker nu i flera kommuner en viss förskjutning av äldreomsorgen till baser i seniorboendet och en tillväxt av sådana enheter, med kommunalt stöd i form av en värdinna-husmor och ibland med matdistribution som viktigt komplement. Mycket talar för att detta är framtidsorienterat.

-----#-----

Referenser (exklusive lättidentifierade SOU)

Busch Zetterberg, Karin 1996 Det civila samhället i socialstaten. Stockholm: City University Press,.

Clark, Heather, Dyer, Sue & Horwood, Jo 1998 ‘That bit of help’. The high value of low level preventative services for older people. Joseph Rowntree Foundation.

Ekdahl, Arne 1969 Thulehemsundersökningen 1968, utförd på uppdrag av Skandia. Mimeo.

Jalakas, Anna 2001 Kollektiv lösningen på äldreboomen. *Socialpolitik*, 3, 14-19.

Johansson, Lennarth & Sundström, Gerdt 2002 Anhörigvårdens omfattning i Sverige. *Socialmedicinsk tidskrift*, 2, 27-38.

Kinoshita, Yasuhito & Kiefer, Christie 1992 Refuge of the Honored. Social Organization in a Japanese Retirement Community. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Lo-Johansson, Ivar 1952 Ålderdoms-Sverige. Stockholm: Bonniers.

Malmberg, Bo & Sundström, Gerdt 1991 Seniorbostäder: snabb tillväxt av privata alternativ! *Planera, bygga, bo*, 4, 12-14.

Malmberg, Bo & Sundström, Gerdt 1992 Fortsatt inventering av "Seniorbostäder". *Planera, bygga, bo*, 6, 27-29.

Paulsson, Jan & Sundberg, Sylvia 2001 Seniorboende i Sverige. Idéer, erfarenheter och framtidsperspektiv. Rapport till Socialdepartementets äldreberedning, Senior 2005.

SPF 1999 Sveriges Pensionärsförbund – kommunistiskt, borgerligt, opolitiskt? 1939-1999 – sextio år av varierad framtoning. SPF Skriftserie 4, SPF Förlag, Stockholm.

Samuelsson, Gillis (1981) Dagens pensionärer – sekelskiftets barn. Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Ak. avh.

Socialstyrelsen 2000 Bo hemma på äldre dar. Äldreuppdraget 2000:11.

Sundström, Gerdt 1984 Vart går äldreomsorgen – former och innehåll? *Tiden*, 5-6, 342-348.

Sundström, Gerdt 1994a Bor inte alla japanska pensionärer med sina barn? Nya mönster växer fram. *PRO-Pensionären*, 7, 48-50.

Sundström, Gerdt 1994b Japanskt seniorboende kräver förmögenhet. *Planera, bygga, bo*, 2, 14.

US Census Bureau 2001 An Aging World: 2001. International Population Reports. P95/01-1. (By Kevin Kinsella & Victoria Velkoff).

Wetterberg, Gunnar 2001 "Allt fler måste vårda anhöriga". *Dagens Nyheter*, 26 nov.

Williams, Gwyndaf 1989 New homes in old age: Elderly lifestyles in private sheltered housing. Paper at the International Housing Symposium, Gävle, Aug. 21-23, 1989.